

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ Й ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА
ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

СВІТ КУЛЬТУРИ В МОДЕРНІЙ ЛІРИЦІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка II курсу 201 М групи
Спеціальності 035.01 Філологія (Українська
мова та література)
Освітньо-професійної програми «Філологія
(Українська мова та література)» другого
(магістерського) рівня вищої освіти
Голік Світлана Русланівна

Керівник: кандидат філологічних наук,
старший викладач Цепкало Т.О.

Рецензент: кандидат філологічних наук,
доцент Висоцький А.А.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Естетичні пошуки українських поетів-вісімдесятників	8
1.1. Українська література кінця ХХ століття: між модернізмом і постмодернізмом	8
1.2. Художня творчість Оксани Забужко в рецепції літературознавців.....	16
РОЗДІЛ 2. Культурологічний дискурс лірики Оксани Забужко.....	20
2.1. Український літературний дискурс в поезії мисткині.....	20
2.2. Інтертекстуальне поле лірики поетеси: інонаціональний текст	29
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТОК.....	48

ВСТУП

Актуальність теми. Українська література кінця ХХ століття не така віддалена від нас у часі, тому надзвичайно злободенна і зрозуміла своїм діапазоном проблематики, ідейним звучанням, підтекстом, символікою. Це стосується і лірики, котра перша реагує на суспільні зміни в країні. Поезія вісімдесятників – оригінальне явище вітчизняного літературного процесу.

Поезія вісімдесятників Ю. Андруховича, І. Римарука, О. Забужко, І. Малковича, Н. Білоцерківець, О. Ірванця, В. Герасим'юка, П. Мідянки та інших явила українському читачеві абсолютно новий вектор погляду на життя і людину в суспільстві. Митці маніфестували заперечення методу соціалістичного реалізму з його основною рисою – партійністю літератури, шукали оригінальні способи художньої репрезентації нового світогляду, обстоювали свої естетичні позиції.

Яскравою представницею генерації вісімдесятників є Оксана Забужко, яка має оригінальну манеру подачі художнього матеріалу, її твори відзначаються глибокою філософічністю, психологізмом та інтертекстуальністю.

Лірику Оксани Забужко досліджували В. Агеєва, Н. Анісімова, І. Борисюк, Г. Великодня, Т. Гундорова, Н. Зборовська, В. Мислива, Л. Таран, Т. Качак, Л. Ушкалов О. Шаф та ін. Однак серед знаних і молодих науковців ми не можемо назвати жодного, хто б присвятив поетичній творчості мисткині монографію чи дисертацію. Загалом, літературознавці предметом своїх робіт обирали окремі питання жіночого письма, стильової манери, міфотворення тощо.

Можемо окремо виділити докторську дисертацію Н. Анісімової «Поезія покоління 80-х років ХХ ст. у системі пізнього українського модернізму»

(2013), де лірика О. Забужко розглядається на фоні пізнього модернізму в Україні та в обіймі поетів-вісімдесятників Ю. Андруховича, І. Римарука, О. Забужко, І. Малковича та ін.

Таким чином, дослідження творчості Оксани Забужко складає потужний бібліографічний апарат, однак увага науковців прикута передусім до прози та есеїстики письменниці. Як не прикро, але поезія мисткині ще не була предметом дослідження окремої монографії чи дисертації.

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлена потребою подати цілісне уявлення про лірику Оксани Забужко, зокрема розкрити культурний код її поетичної творчості, виявити індивідуально-авторську особливість художнього письма, зокрема модерну та постмодерну стильову манеру. Крім того, назріла необхідність у науковому осмисленні найяскравіших міжтекстових зв'язків на інтертекстуальному, паратекстуальному та гіпертекстуальному рівнях.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в рамках ініціативної наукової теми кафедри української філології та журналістики «Поетика художнього тексту» (державний реєстраційний № 0119U101836).

Мета і завдання дослідження– виявити, науково обґрунтувати та здійснити аналіз культурологічного коду лірики Оксани Забужко.

Мета дослідження зумовлена необхідністю розв'язати такі *завдання*:

- проаналізувати стан мистецьких досягнень української літератури періоду пізнього модернізму та постмодернізму;
- охарактеризувати ступінь вивчення літературною критикою лірики Оксани Забужко;
- з'ясувати специфіку лірики авторки, описати модель культурологічного коду її поезії;

– дослідити інтертекстуальність, паратекстуальність та гіпертекстуальність поезії Оксани Забужко.

Об'єктом дослідження є лірика Оксани Забужко.

Предмет дослідження – система художнього світогляду О. Забужко, зокрема використання символічних значень та інтертекстуальності в її ліриці.

Методи дослідження. Завдання дослідження потребують комбінування різних наукових методів: культурно-історичний (для розуміння еволюції наукових і літературно-критичних поглядів на поезію О. Забужко), герменевтичний (дозволив проінтерпретувати поетологічні структури лірики поетеси), філологічний (для вивчення джерельної бази з метою виявлення особливостей культурологічного коду ліричних текстів мисткині), інтертекстуальний метод (для встановлення специфіки рецепції традиційних міфоконструкцій та претекстів у сучасній авторській ліриці), елементи рецептивної естетики (для дослідження естетичного впливу поетичних текстів авторки на читача).

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше проведено цілісний аналіз поезії Оксани Забужко, присвяченої темі культури та мистецтва. Розглянуто віршові тексти мисткині крізь призму інтертекстуальності, виявлено найяскравіші міжтекстові зв'язки. У ході дослідження розширено межі наукових уявлень про сучасну українську лірику, зокрема про модерну та постмодерну стильову манеру. Узагальнено та систематизовано літературознавчі матеріали про різні рівні естетичної та культурологічної організації сучасної української поезії.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні матеріалу під час вивчення творчості Оксани Забужко на заняттях із курсу історії української літератури, сучасної української літератури, при підготовці до написання студентських наукових робіт. Допоможуть вони викладачам коледжів, ліцеїв, спеціалізованих шкіл, де сучасна українська

література вивчається поглиблено. Наукові положення роботи можна використовувати і в позанавчальний час для організації та проведення диспутів, дискусій, літературних вечорів, підготовки буктрейлерів і презентацій, покликаних популяризувати сучасну українську літератури зокрема та сучасного вітчизняного мистецтва загалом.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження доповідалися на практичних заняттях із сучасної української літератури, на засіданні кафедри української філології та журналістики Херсонського державного університету.

Окремі питання роботи відображені у доповідях «Мотив самотності у малій прозі Марії Цуканової та Оксани Забужко» на Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Література української діаспори у світовому історико-культурному контексті» (Херсон, 11 березня 2019 р.), «Мотив страждання у романах «Щоденник страченої» М. Матіос та «Польові дослідження з українського сексу» О. Забужко» на III Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Українська мова в контексті слов'янознавства та компаративістики» (Херсон, 14 травня 2019 р.), «Проблема митця й мистецтва в модерній ліриці Оксани Забужко» на V Jubileuszową Międzynarodową Konferencję Naukową Młodych Badaczy «O Ukrainie interdyscyplinarniena Uniwersytecie Wrocławskim» (Wrocław, Poland, 3-4 грудня 2020 р.).

Публікації. 1. Мотив страждання у романах «Щоденник страченої» М. Матіос та «Польові дослідження з українського сексу» О. Забужко. *Матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Українська мова в контексті слов'янознавства та компаративістики» (14 травня 2019 р.) [Електронний ресурс] / за заг. ред. І. В. Гайдаєнко, Т. Г. Окуневич. 2019. С. 208-211.*

2. Інтертекстуальність поезії Оксани Забужко. *Магістерські студії*. Альманах. Вип. 20. Херсон: ХДУ, 2020. С. 45-47.

Структура роботи. Наукове дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел, що складає 49 позицій.

РОЗДІЛ 1

ЕСТЕТИЧНІ ПОШУКИ УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ- ВІСІМДЕСЯТНИКІВ

1.1. Українська література кінця ХХ століття: між модернізмом і постмодернізмом

Два останні десятиліття ХХ століття для української літератури були показовими у плані культурно-естетичного та світоглядного вибору. Історичні зрушення в Радянському Союзі, зміна вектору розвитку великої країни, орієнтація на демократизм та гуманізм спричинили кардинальні зміни не лише в економіці, ідеології, але й у мистецтві. Період перебудови в СРСР дав поштовх творчим людям до появи критичного мислення, сміливість висловлювань, визначення своїх поглядів на зміни. Першими на зміни в країні, яку варто назвати тоталітарною, відреагували поети. Процес руйнації вже почався, республіки, що входили до складу Радянського Союзу, почали визначатися та самоідентифікуватися. Українські поети фактично розділилися на два табори: прихильники старих поглядів, тобто захисники та адепти комуністичного світогляду, з одного боку, і представники молодого покоління, котрі виявили сміливість і здатність до протистояння консерваторам від мистецтва. Якщо послуговуватися генераційним принципом розвитку української літератури кінця ХХ століття, то це нове і сміливе покоління прийнято називати вісімдесятниками.

Як відомо, жодне покоління митців не може репрезентувати своє мистецтво без розуміння і вироблення чітких світоглядних позицій. Вісімдесятники виявились потужною культурною силою, яскравими особистостями, котрі і до сьогодні дивують суспільство талановитими творами, продовжують відстоювати і захищати європейський вибір розвитку української культури та державності. Вісімдесятники нині вже вважаються

класиками української літератури, справжніми космополітами, талановитими, письменниками, перекладачами, пропагандистами вітчизняної культури як в Україні, так і в світі.

Поезія (а пізніше і проза та есеїстика) вісімдесятників Ю. Андруховича, І. Римарука, О. Забужко, І. Малковича, Н. Білоцерківець, О. Ірванця, В. Герасим'юка, П. Мідянки та інших явила українському читачеві абсолютно новий вектор погляду на життя і людину в суспільстві.

Дуже влучно про світоглядно-естетичні константи творчості вісімдесятників зауважували В. Моренець, Т. Рундорова, Н. Анісімова, В. Агеєва тощо. Науковці одностайні в тому, що творче покоління вісімдесятників постало і вистояло в найскрутніші часи для культури, яка все більше набирала чітких національних, а не ідеологічних рис.

Наприклад, Т. Гундорова називає цю генерацію постчорнобильською [19], Н. Анісімова акцентує на посттоталітарній атмосфері, яка сприяла появі митців нового формату: «Наприкінці ХХ ст. генерація, яка постала на руїнах радянської імперії, виробила власну мистецьку філософію, естетичну модель літературного розвитку» [3, с. 33-34].

Отже, вісімдесятники заявили про себе в переломний період, коли ще тільки почали формуватися культурологічні орієнтири сучасного українського мистецтва. Як ми знаємо, поява модернізму якраз і спричинена вагомими зрушеннями у суспільстві. Саме так було на рубежі ХІХ-ХХ століть, коли в українській літературі з'явилися твори модерного спрямування. Риси модерного письма властиві таким видатним українським митцям, як І. Франко, О. Кобилянська, Леся Українка, М. Коцюбинський, В. Стефаник та багатьом іншим.

Модерністський дискурс має свої провідні риси, наприклад, це велика увага письменника надається внутрішньому світові героя, пріоритет мистецтва, перевага творчої інтуїції, пошук та інтерпретація нових засобів у

художньому змалюванні дійсності (наприклад, міфотворчість та реінтерпретація). Літературознавці виділяють такі етапи у розвитку модернізму:

- 1) декаданс (почуття відчаю, страждання від зневіри, прагнення втекти від реальної дійсності, безнадія тощо);
- 2) власне модернізм (відчуження особистості у соціумі, самотність індивідуума в суспільстві, неупорядкованість світу);
- 3) авангардизм (протистояння, бунт, нігілізм, руйнування традиційної культури, заперечення).

Літературний модернізм поділяється на течії: імпресіонізм, імажинізм, неокласицизм, символізм, неоромантизм, дадаїзм, футуризм, експресіонізм та інші.

Проблема модернізму має ще багато перспектив у вивченні українськими літературознавцями. Зокрема, до неї зверталися такі відомі науковці, як В. Агеєва, Т. Гундорова, М. Моклиця, Д. Наливайко, С. Павличко та інші. Одним із найгрунтовніших досліджень українського літературного модерну є монографія С. Павличко «Дискурс модернізму в українській літературі», що стала насправді революційним відкриттям багатьох постулатів, що замовчувалися через ідеологічні заборони. 1997 року світ побачила книжка, де авторка дослідження на широкому текстуальному та теоретичному матеріалі показує модерні риси, притаманні українській літературі, наближуючи, таким чином, її до європейських модерних зразків. Однак С. Павличко артикулює на специфіці саме українського модернізму, торкається характеристики народництва. Саме в цьому цінність монографії, адже літературознавця відновила порушену ідеологами від панівної партії комуністів логіку розвитку літератури.

Вагомою вважається також і праця В. Агеєвої «Апологія модерну: обрис ХХ віку» [1], в якій дослідниця здійснює спробу проаналізувати дискурс

модернізму українського письменства, зокрема особливості естетичної революції модернізму на українському літературному ландшафті.

До популярної у сучасному літературознавстві дискусії про український літературний модернізм долучається Б. Бойчук, який переконаний, що насамперед доцільно проаналізувати тексти письменників у площині стилів та встановити, чи існував справжній український модернізм, ніж вдаватися його спрощення до літературного стилю та обмежувати чіткими хронологічними рамками від 90-х років XIX століття до кінця 20-х років XX століття, як це робить, наприклад, Т. Гундорова.

Як відомо, модернізм – явище, що розвивається хвилеподібно. Про це писав ще Д. Затонський. Ми підійшли до огляду естетичних характеристик літературного модернізму 1980-х років в Україні. У літературознавстві прийнято називати цей період пізньомодерністичним.

Пізньомодерністична літературна естетика вже схиляється більше на бік постмодерністичних поглядів та оприявнюється в творах таких митців, як Ю. Андрухович, В. Герасим'юк, І. Малкович, П. Мідянка, І. Римарук, О. Забужко та інших. Однак, можемо констатувати, що цій естетиці властиві власна мистецька філософія та певна естетична модель.

Так, приміром, вісімдесятники Оксана Забужко, Юрій Андрухович, Олександр Ірванець у своїй поезії широко використовують інтертекстуальність, змішують дійсність та творчу вигадку, послуговуються алюзіями, цитатами та самоцитатами, для їхніх творів типова відсутність канонів та обмежень:

Спільною рисою модерної лірики на різних етапах її розвитку (1910-1920 рр. і 1980-ті рр.) є ірраціональний характер та протистояння соцреалізму. Н. Анісімова пропонує таку думку: «Визначальною рисою поезики покоління 80-х є шопенгауерівська ідея суб'єктивності у сприйнятті дійсності, творення суверенного світу, підвладного не раціональним законам, а законам поетичного мислення. Суб'єктивність суперечила засадам соцреалізму, який

пропагував нівелювання творчої індивідуальності митця, натомість культивуючи так зване «колективістське мислення», проти якого постало молоде покоління поетів 80-х» [3, с. 34]. Таким чином, поетичному модернізмові вдається одночасно протистояти стереотипам та узгоджуватися з національною традицією, зокрема з фольклорною практикою.

Естетичні цінності, що пропагуються літературним модернізмом, базуються на засадах екзистенціалістської філософії. Серед українських поетів-модерністів посилюється значення особистісного начала та онтологічних мотивів. Зокрема, це ідеї абсурдності світу, страху, зневіри, самотності тощо.

Окрім того, ліриці поетів-модерністів характерні такі естетичні риси, як суб'єктивне сприйняття дійсності, яскравий трагізм світовідчуття, маргіналізація ідеології, інтелектуалізм та богемність.

На зміну модернізму в пошуках нової посткласичної естетики в українську поезію приходять постмодернізм. У сучасному літературознавстві нині ще залишаються нерозкритими питання хронологічних меж постмодернізму та визначення його загальної моделі. Серед літературознавців, починаючи з 1990-х років ХХ століття, розпочалася дискусія щодо явища постмодернізму в українському культурному просторі. Зокрема такі дослідники, як Т. Гундорова, Р. Харчук, В. Даниленко, І. Старовойт та інші переконані, що постмодернізм є закономірним наслідком еволюції українського суспільства, трансформації його культурних процесів, у тому числі літературних.

Отже, 1990-х – початку 2000-х років не вщухали дискусії щодо визначення художнього методу вісімдесятників, що було пов'язано з новим явищем у вітчизняній культурі. На зміну штучному художньому методу соціалістичного реалізму, безликого, заідеологізованого і позбавленого національного характеру, повинен був сформуватися новий художній метод, який би відповідав системі естетичних цінностей письменника і читача. Маємо на увазі дискусію стосовно модернізму і постмодернізму, доказовості

та аргументації про можливість існування та розвитку модернізму, про завершення якого десятиліття намагалися твердити функціонери від правлячої партії комуністів.

А з іншого боку, питання постмодернізму в українській літературі літературознавці навіть не наважувалися ставити з огляду на багато чинників, які не були притаманні творам вітчизняного мистецтва слова цього періоду. У наукових колах початку 1990-х років відома позиція М. Павлишина щодо скептичного погляду на існування навіть деяких умов для появи постмодерністських текстів в українській літературі. До речі, міне декілька років і відомий науковець зречеться багатьох категоричних аргументів стосовно рис постмодернізму в українській прозі, погодиться, що це явище притаманне нашій культурі.

Натомість, такі дослідники, як Є. Баран, Я. Поліщук, С. Квіт, О. Ільницький, І. Фізер та інші вважають, що існування постмодерну на теренах української державності неможливе, адже в Україні свого часу навіть модернізм не досяг апогею свого розвитку. Загалом літературознавці згоди щодо природи постмодернізму в українському середовищі так і не знайшли, однак маємо велику кількість митців, яким у тій чи іншій мірі властива його естетика та філософія.

Варто відзначити, що в українській літературі постмодернізм насамперед був своєрідною альтернативою соцреалізму. Наприклад, дослідниця Р. Харчук вважає, що це одна з основних рис, притаманних саме вітчизняній культурі, відмінного від його західного варіанта.

Діаспорний літературний критик М. Павлишин робить спробу окреслити характеристики українського постмодернізму в літературі. Передусім науковець наголошує на деконструкції. Ми цілком погоджуємось із цим твердженням відомого літературознавця, оскільки пізні модерністи і

постмодерністи відкидали будь-яку ідеологію, розвінчували її, вдаючись до сатири, іронії, сарказму тощо.

У постмодерній поезії естетичні цінності змінюються, втрачаються цінності класичної літератури, натомість на передній план виходить масова культура, що втрачає значення духовності. Тим не менш, у постмодерні залишається відчуття первинності класичного, роль якого зводиться до основи новітніх рефлексій. У постмодерній поезії класичні художньо-естетичні канони набувають нового смислового навантаження.

На думку Т. Гундорової, «український постмодернізм має виразну гендерну спрямованість» [19, с. 209].

За Н. Анісімовою, варто зважати на те, що у вісімдесятників були попередники, ідеї яких молодше покоління творчо розвинуло, надавши індивідуальних рис: «Езотеричний зміст притаманний і поезії представників покоління 80-х – Ю. Буряка, В. Герасим'юка, О. Забужко, І. Малковича, П. Мідянки, І. Римарука та ін. Започаткована ця традиція ще в творчості поетів Київської школи. Втеча у внутрішні світи поетичного слова стала для покоління 80-х не тільки засобом відмежування від ідеології, але й важливим інструментом розбудови суверенного художнього часопростору, занурення у космічні глибини прихованих смислів художнього образу» [3, с. 35]. Загалом, літературознавці схильні знаходити та аргументовано переконувати в тому, що вісімдесятники за культурно-естетичні орієнтири для себе обрали представників Нью-Йоркської групи та Київської школи поезії.

Серед сучасних українських поетів пізнього поетичного модерну слід відзначити таких відомих митців, як Наталка Білоцерківець, Оксана Забужко, Ігор Римарук, Василь Махно, Ірина Старовойт та інші.

Український літературний постмодерн є досить розмитим естетичним явищем, що викликає питання стосовно його національної цінності. Відомий український учений Д. Наливайко переконаний, що український постмодерн

не репрезентує чіткого національного коду [39]. Саме пошуки нової естетики в сучасній українській поезії сприяли утвердженню в українській літературі пізнього модернізму та постмодернізму.

Своєрідність українського літературного модернізму полягає в тому, що на вітчизняному просторі він не проявився у повному й концептуальному виді. Це зумовило широку літературознавчу дискусію щодо існування літературного модернізму та його хронологічних рамок.

Про світогляд вісімдесятників, котрі вважаються генерацією перехідної епохи (за В. Моренцем), дослідниця Н. Анісімова пише, порівнюючи їх з Київською школою поетів: «Об'єднуючим чинником є переконання у необхідності вирвати українську поезію з ідеологічного вакууму та наблизити її до європейських модерністських пошуків. Творчість вісімдесятників позначена кардинальним розхитуванням та руйнуванням основ радянської ідеології: підхопивши традиції дисидентів, молоді поети 80-х років основний пафос спрямували проти приписів і засад тоталітарної системи» [7, с.88-89].

Аналіз теоретико-методологічної баз з теми дослідження продемонстрував, що українському модернізмові характерні: відчуження особистості від соціуму, заперечення, протест, бунтарство, стихійна руйнація офіційної культури, підкріпленої ідеологією.

Про пошуки вісімдесятників нової естетики Н. Анісімова пише так: «Поети покоління 80-х, уникаючи раціонального підходу до дійсності, прагнули творити альтернативну художню реальність, ґрунтом якої є гра, травестіювання, пародія, а в цілому – театралізований підхід в осмисленні складних проблем буття людини у світі. Театралізація художньої свідомості стає визначальною рисою творчості багатьох поетів (Ю. Андруховича, О. Забужко, І. Малковича, О. Лишеги, В. Неборака та ін.), засвідчивши прагнення митців до моделювання суверенного поетичного світу, у якому діють свої, естетичні закони» [5, с.76].

Український модернізм, проповідуючи естетичні цінності екзистенціалізму, схиляється до романтичної вітаїстичності з відчуттям кінецьсвіття, самотності, марноти життя, страху, містицизмом, естетизмом тощо. Ліриці поетів-постмодерністів характерні такі естетичні риси, як суб'єктивне сприйняття дійсності, загострений трагізм світовідчуття, маргіналізація ідеології, інтелектуалізм та богемність. Серед основних ознак українського літературного постмодерну можна назвати іронічність, заперечення цінностей, що реалізується в елементах гротеску, карнавальності, сарказму, сатири та іронії.

1.2. Художня творчість Оксани Забужко в реценції літературознавців

Вже декілька десятиліть вітчизняні науковці досліджують художню творчість О. Забужко: В. Агеєва, Н. Анісімова, Л. Брега, Т. Гундорова, Н. Зборовська, О. Карабльова, В. Мислива, Л. Таран, Т. Качак, Я. Поліщук, О. Філоненко та ін. Серед названих літературознавців більшість за об'єкти дослідження обирали прозу та есеїстику письменниці і лише невелика частина – поезію. Однак і ті наукові праці, що стосувалися аналізу лірики мисткині, не відзначаються широтою досліджуваного матеріалу, адже і нині не існує дисертації, яка б була присвячена суто поетичній творчості О. Забужко.

Поетичну творчість О. Забужко літературознавці розглядали в об'єкті вісімдесятників, оскільки вона належить до цієї генерації поетів. Серед вагомих наукових робіт варто назвати докторську дисертацію Н. Анісімової «Поезія покоління 80-х років ХХ ст. у системі пізнього українського модернізму», де подається характеристика пізнього модернізму в Україні, аналізується поезія вісімдесятників Ю. Андруховича, І. Римарука, О. Забужко, І. Малковича та ін.

Ми зробимо спробу класифікувати статті, розділи монографій чи дисертацій, в яких літературознавці аналізували ліричні тексти сучасної української поетеси.

Про комунікативний потенціал Лесі Українки та Оксани Забужко писали Н. Анісімова, Г. Біберова, Г. Великодня, О. Вісич, Т. Гундорова, О. Калинюшко, Л. Масенко, М. Найдан, Л. Ушкалов, О. Шаф та інші. В. Мислива досліджує шевченківські алюзії у творчості сучасної поетеси.

Н. Анісімова у докторській дисертації «Поезія покоління 80-х років ХХ ст. у системі пізнього українського модернізму» та низці наукових статей констатує велику частку художнього світу та біографічних моментів Лесі Українки.

Г. Великодня у статті «Особливості ліричного хронотопу в поетичній творчості Оксани Забужко» [13] та «Своєрідність хронотопічної образності у збірці “Автостоп” Оксани Забужко» [14]. Дослідниця приділяє особливу увагу аналізу поезії «Задзеркалля: пані Мержинська». У статтях пропонується «двосвіття» вірша розглядати через міфологему дзеркала, а відповідно залучити до аналізу семантику образу задзеркалля. Науковиця пише про «безкінечне множення авторського “я”» [14, с. 273], доводить, що задзеркалля не може бути органічним для ліричної героїні аналізованої поезії.

О. Вісич у статті «Поезія Оксани Забужко «Задзеркалля»: пані Мержинська»: драматизація мататексту» приходять до висновку: «метатекст поезії Оксани Забужко формується романом Льюїса Керрола, творами й біографією Лесі Українки. Його функція проявляється в створенні специфічного «задзеркального» хронотопу і, головне, драматизації ліричного твору за рахунок утілення віртуальної мнемосхеми, яке передбачає зіткнення реального життя та його вигаданої альтернативи» [15, с. 397].

Стаття Г. Біберової «Месниця? Зрадниця? Феміністка? Міф про Клітемнестру в поезії Оксани Забужко» [9] присвячена аналізу поезії «Клітемнестра». Авторка порушує низку дискусійних питань щодо рецесії давнього міфообразу сучасною авторкою.

У монографії «Кітч і література» Т. Гундорова вдається до аналізу поезії О. Забужко «Клітемнестра», виокремлюючи питання про «протест жінки проти насильства чоловіка, воїна і переможця, який звик володарювати і підкоряти» [18, с. 126].

Л. Масенко пропонує у статті ««Код Лесі Українки» в художньому дискурсі Оксани Забужко» [34] детальний аналіз символічних образів.

У статті «Homofaber як homoviator: модерна та постмодерна візії (на матеріалі лірики Лесі Українки та Оксани Забужко)» О. Калинюшкопорівнює специфіку художньої реалізації мотиву мандрів представницею модернізму Лесею Українкою та постмодернізму Оксаною Забужко. Таким чином, авторка робить спробу «проаналізувати вплив світоглядних та естетичних цінностей обидвох епох на формування образу мандрівника й на маркування подорожі та долучитися до розробки питання творчого діалогу письменниць» [29, с. 400].

Біблійний код у ліричних текстах О. Забужко розшифровує у статтях В. Мислива, Д. Лаврик та Р. Яцків.

Велику кількість статей присвячено дослідженню інонаціонального інтертексту в ліриці української поетеси. І. Борисюк, Н. Лебединцева, Л. Чередник та вище названі літературознавці доводять, що одними із найулюбленіших образів світової літератури для Забужко-поетеси є образ Офелії та Клітемнестри. Поетеса подає авторську інтерпретацію цих образів, почасти не тотожну традиційним поглядам.

Поетична інтерпретація шекспірівського образу Офелії характеризується оригінальністю, оскільки мисткиня поміщає культурний символічний код у

координати екзистенціалізму та прийомів гри (поезії «Офелія і “мишоловка”», «Монолог Офелії», «Офелія – Гертруді»).

Загалом поданий огляд наукових студій поезії О. Забужко свідчать про всебічне охоплення художньо-образної системи лірики мисткині. Однак масштабне, комплексне дослідження лірики О. Забужко ще чекає свого вдумливого автора.

РОЗДІЛ 2

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС ЛІРИКИ

ОКСАНИ ЗАБУЖКО

2.1. Український літературний дискурс в поезії мисткині

Питання про світ культури в ліриці Оксани Забужко доречно розпочати із тези дослідниці І. Борисюк, яка у статті «Міф творення в поезії Оксани Забужко» зауважує: «Слово творить не тільки світ, а й свого творця: письмо в ліриці Оксани Забужко є радше екзистенційним актом самоздійснення, що дозволяє творцеві слова відбутись як суб'єкту творення. Власне поет може бути як творцем слова-імені, так і скриптором-ретранслятором сакрального слова. З мотивом творчості тісно пов'язаний мотив відьомства як специфічно жіночої причетності до творення і надзвичайно цікаве протиставлення лона / слова, яке вписується в культурну стратегію переосмислення “чоловічих” міфів і сюжетів. Знаковим для поезії Оксани Забужко, як і для всіх вісімдесятників, є мотив непочутості, комунікативного розриву» [11, с. 60-61].

Отже, культура для О. Забужко визначає і національну свідомість, і самоідентифікацію, і визначення та засвоєння провідних доміант у гуманітарному глобальному світі. Тема культури є базовою для поезії, прози та есеїстики письменниці. Приналежність до вісімдесятників чітко визначає вектор мистецького світогляду авторки, оскільки митці, котрі заявили про себе у 1980-х роках, сприйняли і художньо вдосконалювали естетичні пріоритети своїх попередників, зокрема поетів Київської школи, почасти шістдесятників, та модерністів 10-х – початку 30-х років ХХ століття.

Світоглядні переконання О. Забужко формувалися також і під впливом її університетської освіти, тому у творах письменниці превалюють

філософські мотиви, адже вона здобула філософську освіту. Все це необхідно враховувати у ході роботи над дослідженням обраної нами наукової теми.

Культурний код лірики письменниці містить багато складових. Ми звернемо увагу на деякі з них, враховуючи обсяг нашої наукової роботи та поставлені в ній завдання.

Поетичні тексти мисткині густо насичені ремінісценціями, цитатами, алюзіями, епіграфами з відомих творів світової та української літератури, міфології. Це суттєво розширює смислове поле лірики, оскільки залучаються до осмислення додаткові коди, що дає змогу увиразнити сказане авторкою.

У своїй науковій статті «Інтертекстуальність поезії Оксани Забужко» про це ми вказували: «Сучасна українська література характеризується інтертекстуальними зв'язками. Можемо твердити, що пародіювання, стилізація, традиційні мотиви, сюжети та образи, самоцитування притаманні більшості поетичним текстам вітчизняної літератури. Особливо це стосується творів поетів-вісімдесятників, наприклад, Ю. Андруховича, В. Неборака, О. Ірванця, Н. Білоцерківець, О. Забужко, І. Римарука та ін.» [17].

У літературознавстві відомі різноманітні види взаємодії художніх текстів, які можуть бути досить віддалені у часі і просторі. Нам імпонує класифікація, запропонована Ж. Жаннетом, тому застосовуватиме для аналізу п'ять виділених науковцем типів інтертекстуальності, передусім нас буде цікавити інтертекстуальність, та паратекстуальність, частково звертатимемось до гіпертекстуальності.

Суто інтертекстуальність апелює до чужого тексту. А присутність в авторському тексті чужого тексту чи текстів оприявнюється через алюзію, цитати, ремінісценції.

Український літературний дискурс в поезії О. Забужко фокусується передусім на творах і постаті Лесі Українки. Українська модерна письменниця межі ХХ-ХІХ століть своїм проєвропейським світоглядом і універсальною

освітою випередила свій час. Талант Лесі Українки, глибина психологічного і філософського аспектів її художніх творів вражає читачів і дослідників-філологів і нині. 2007 року вийшла у світ фундаментальна наукова праця О. Забужко «NotreDamed'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій». Таким чином, стає зрозумілим захоплення універсальної письменниці О. Забужко такою ж універсальною постаттю в пантеоні українських модерністів – Лесею Українкою. До речі, сучасна авторка найвище цінує драматичні поеми Лесі Українки і небезпідставно вважає, що ці її твори ще не поціновані читачами і передусім літературознавцями. Захоплюючись генієм і талантом української модерністки, О. Забужко неодноразова звертається до творчості Лесі Українки, встановлюючи взаємодію, культурний діалог через алюзії та цитати.

У статті ми зауважили: «Важливу роль у ліриці О. Забужко відіграють ремінісценції, тобто «натяк на зв'язок із позатекстовою дійсністю» [21, с.138], згадка про відому подію. Показовим у цьому плані є вірш «Задзеркалля: пані Мержинська», в якому подається художня версія «щасливого сімейного життя» пані Мержинської, закутої рамками одноманіття і сірої буденщини» [17]. Вірш увійшов до поетичної збірки «Автостоп», виданої 1994 року, а потім і до збірки «Друга спроба» (2009 р.).

Алюзії та цитати з драматичної поеми Лесі Українки «Одержима» виконують дуже важливу роль у вірші О. Забужко. Перед нами одночасно розгортаються два світи-антиподи, один із яких – видимий – це життя пані Мержинської:

«У світі, найбільш реальнім з усіх можливих, –
у такому самому Києві, тільки трохи інакшим» [24].

Буденність, одноманітність, дріб'язковість складають маленьке щастя одруженої жінки: чоловік, дитина, садиба, господарство. Сірі будні, серед яких творчість – це тільки шитво при лампі.

«по хіднику, освітленім плямами листя,
 Лариса Петрівна Косач-Мержинська котить дитячий візочок, –
 бліда, ще дрібку знервована по пережитім уранці
 (підгоріла молочна кашка: розрахувати няньку!);
 дитинча чеберяє в повітрі ніжками; пані Мержинська
 спиняє візочок – поправити укривальце» [24].

Пані Лариса Петрівна Косач-Мержинська – антипод Лесі Українки, тому О. Забужко подає варіант розвитку подій, які вірогідно могли б відбутися. Змодельована художня версія життя «щасливої» пані Мержинської безпосередньо пов'язана з біографією великої поетеси. Нещасливе кохання до Сергія Мержинського, його смерть зробили Лесею сильнішою морально. Свої переживання Леся Українка передала у драматичній поемі «Одержима», яку написала біля смертельно хворого Мержинського. Образ Міріам глибоко трагічний і в той же час пристрасний. Любов Міріам до Месії порушує закони християнських догм: за любов треба боротися. Міріам не сприймає християнської покірності, яку проповідує Месія, намагається це йому пояснити, але так і залишається непочутою. Самотня і горда Міріам гине. Підтекст драматичної поеми легко розшифровується з огляду на біографію Лесі Українки.

Таким чином, читачеві стає зрозумілим і другий світ, точніше можна назвати його антисвітом, де вчувається крик Міріам:

«У сусідів грюка вікно; десь гукають додому дітей.

І коли – то, либонь, од єврейських дільниць –

розтинається крик:

– Міріам!

(Міріам! Міріам! – захлинулась горбами луна), –

мов здригнувшись зі сну,

Лариса Петрівна Косач-Мержинська вколює голкою палець» [24].

Тут алюзія виконує експресивну функцію та додає драматизму до образної характеристики пані Мержинської. Підтвердженням наших думок можуть служити фінальні рядки поезії:

«Лариса Косач-Мержинська
непорушнолежитьгорілиць коло мужа, щовже заснув,
і гарячими, як післясліз, хоч сухими, очима —
широко розкритими — дивиться в порожнечу» [24].

Драматизм першого (видимого) світу підсилюється алюзіями з антисвіту. У поезії «Задзеркалля: пані Мержинська» активно артикулюється екзистенційний мотив самотності на рівні підтексту. Тут варто говорити про самотність творчої душі, яка так і залишилась нереалізованою. «Смисловим епіцентром поезії є несумісність творчого покликання, обраності та родинного, буденно-реального, вдоволеного душевного життя. Фінал поезії<...> – вслухання поетеси, яка зрадила заради родинного щастя свій хист, у загрозливій духовній порожнечі – свідчить про ціннісний пріоритет для О. Забужко творчого покликання як служіння духовному, утвердження самоцінності жіночої творчої особистості, важливості її повноцінної реалізації» [48, с. 247]. Таким чином, діалог двох віддалених у часі поетичних текстів виявляється досить продуктивним.

Важливу роль, на нашу думку, відіграє образ янгола. Варто звернути увагу на колористику, оскільки контраст червоного (вогняного) і попільавого (сірого) кольорів підсилює експресію вірша, а також виконує оцінно-характеризуючу функцію. Наприклад, Вогненний ангел, «сховавши крила під попільавий плащ» [24], щодня чекає у кав'ярні на Прорізній цю жінку:

«У кав'ярні внизу Прорізної (з лівого боку)
чекає вогненний янгол, сховавши крила
під попільавий плащ; замовляє вже шосту каву.
Входить жінка у чорнійсукні,

різкостягує рукавички, шпурляє на столик.

Янголпідводить на неї очі — і тут же відводить: помилка.

Тимчасом Лариса Петрівна Косач-Мержинська

котить візочок мимо»[24].

Коли зустрічає пані Мержинську, то відводить очі, байдуже залишається чекати. І навіть коли «дзигар / б'є дванадцять разів – отже, північ» [24], то нічого не змінюється і ніхто не приходить. Варто звернути увагу, що кав'ярня знаходиться з лівого боку вулиці. Нам видається важливим це авторське уточнення у тексті, бо відомо, що на лівому плечі, за віруванням народу, сидить демон-спокусник, а на правому – ангел. Тому дещо демонізований образ янгола свідчить, що він з антисвіту і чекає не пані Косач-Мержинську, насправді йому потрібна пані Лариса Петрівна Косач – Леся Українка.

Дуже влучно про це сказала дослідниця О. Вісич: «Однак насправді янгол віддано чекає свою обраницю, під його плащем – крила, які повинні запалити «вогністі шати» слів ще ненароджених з-під письменницького пера – Міріам, Прісцілли, Мавки, Долорес... Його місія може бути виконана тільки за умови зустрічі з єдиною жінкою-автором, здатною на офіру творчості. Але вона – у полоні обіймів звичайного чоловіка, вслухається в трем свого тіла, і неможливість пересікання координат «вогненного янгола» й Лесюні в підтексті Оксани Забужко постає справжньою трагедією культури» [15, с. 397]. О. Забужко не залишає шансів пані Мержинській, адже навіть містична дванадцята година не здатна перетворити банальну пані на одержиму поетичним словом мисткиню.

Ми вже зазначали у статті: «Міщанське життя, примітивні радощі і турботи характерні для пані Мержинської із Задзеркалля, однак не притаманні для її антипода – Лесі Українки. Спостерігаємо конфлікт

свідомого і підсвідомого, майстерно втілений авторкою через алюзію на драматичну поему Лесі Українки «Одержима»» [17].

Оксюморон, окличні речення, енжамбеман, вжиті поетесою у тексті вірша, вияскравлюють сказане, надають вислову експресії та виразності. Отже, О. Забужко пристрасно і з деяким драматизмом пише про призначення митця, про роль його таланту. А образ Лесі Українки, змодельований у реальному світі та антисвіті, виявився найвдалішим для втілення задуму. «Прийом двосвіття дає можливість включити читача до осмислення міжтекстового діалогу. Одержима любов'ю та обов'язком Міріам здатна принести себе в жертву заради кохання. Пані Мержинська – вже жертва, бо бажання розчинитися в житті чоловіка позбавило її здатності творити, бути письменницею»[17].

Для нас важлива думка відомого дослідника Л. Ушкалова, який назвав вірш «Задзеркалля: пані Мержинська» «альтернативним сценарієм» [43, с. 10] життя Лесі Українки.

Архітекстуальність як вид взаємодії текстів стала предметом дослідження В. Мисливої у статті «Шевченківські алюзії у творчості Оксани Забужко» [37]. Дослідниця детально аналізує вірш «Полон Рогніди» з ранньої збірки «Травневий іній».

Розглянемо ще один вид взаємодії текстів – паратекстуальність, характерною ознакою якої є діалог на рівні епіграфів, заголовків творів або післямови. О. Забужко бере за епіграфи рядки з текстів Тараса Шевченка, Лесі Українки, Павла Тичини, Олега Ольжича, Богдана-Ігоря Антонича, Миколи Вінграновського, а також із фольклору.

До поезії «Пам'яті “проклятих поетів”» авторка добирає епіграф із твору «Робітня» О. Ольжича «...Та вийдеш ти з затишного покою, / І десь на розі, десь, де ми берем / До рук газету, в поспіху зім'яту, / Тебе розітне лезами сурем / Невблаганна екстазаатентату» [24] для увиразнення своєї

думки про трагічну долю найталантовитіших представників української культури.

Епіграф з М. Вінграновського «Учора ще я в цьому колі жив» до поезії О. Забужко «Це не ваша печаль» надає можливості глибше зрозуміти драматизм життя митця та важливість ролі його творчості. Саме шістдесятники, до яких належить і М. Вінграновський, філігранно обігрували цю тему.

Про незабгненну силу поезії пише поетеса у циклі «ArsPoetica», послуговуючись для епіграфа рядками з Б.-І. Антонича: «– Поезія? Ні. Не питай, / Який рецепт її есенцій!..» [23, с. 68].

До Т. Шевченка звертається мисткиня за рядками для епіграфа, коли ключем до розуміння виразно сатиричного твору «Зворотня адреса, або Поема проводу» є слова епіграфа Кобзаря: «От якби те сталось, щоб ви не вертались...» [23, с. 114]. У цьому творі спостерігаємо крім паратекстуальності й алюзію, наприклад, до сатиричної комедії «Мина Мазайло»:

«А мати-сиротина
римується із тином,
а на тім тині Мина
сидить і награс
на банджо жовто-синім
(здорові, скурві сини!
хотіли-сьте України?
оце ж вона і є!):» [23, с. 116].

А також і на «Великий льох» Т. Шевченка. Алюзія на Шевченка підсилює іронію та сатиричне звучання сучасного поетичного тексту:

«Ніхто не виходив із хлібом.
Ніхто не прохав нас до чарки.

А замість дітей – ну й прудкі ж! – ухопивши тропи,
 до нас дибуляли на викиднів схожі почварки,
 і, наче налляті водою, світилися їм черепи.
 Та ще гробацюги, обкурені чортополоху,
 роз'ярені, аж на загривках ставала їм шерсть:
 – Ачей докопаємось, бля, до Великого Льоху! –
 плювали в долоні – й вганялись лопатами в персть!..» [23, с. 114].

У поезії в прозі «Автостоп. Молитва кінця часів» О. Забужко вдається до подвійної паратекстуальності: використовує присвяту Аскольдові Мельничуку та обере для епіграфа рядки з циклу «Скорбна мати» П. Тичини: «Проходила по полю / Обніжками, межами...» [23, с. 45]. Дуже влучно висловилося з цього приводу дослідниця В. Мислива: «Лейтмотивом поезії в прозі проходить відчуття неминучості, звернення до Марії є не проханням про допомогу, а висловленням жалю за ницим існуванням у всі часи, і тим більше у третьому тисячолітті» [36]. Саме це зближує твір О. Забужко та П. Тичини. А присвята А. Мельничуку підсилює ідейне звучання тексту авторки.

Багато дослідників творчості О. Забужко неодноразово звертали увагу на епіграф із драматичної поеми Лесі Українки «Кассандра»:

«Кассандра (до Клітемнестри):

...Ти, правда, і не жінка» [23, с. 151] до поезії «Клітемнестра». Наведемо найвлучніше зауваження Т. Гундорової із монографії «Кітч і література»: «Символічним стає і здійснене Оксаною Забужко до(пере)писування одного власне жіночого сюжету «Кассандри» Лесі Українки, а саме слів «Ти, правда, і не жінка» <...> словами цими заперечує традиційне трактування жінки як пасивного об'єкта кохання чоловіка-переможця» [18, с. 126].

Саме таким чином виникає своєрідна комунікація не лише між текстами різних авторів, але й налаштовується діалог між читачем та авторкою, а культурно-мистецьке тло поетичних творів О. Забужко суттєво розширюється.

Незважаючи на те, що нині письменницю справедливо відносять до класиків української літератури, залишається гострим питання детального і глибокого прочитання та осмислення її художніх текстів.

2.2. Інтертекстуальне поле лірики поетеси: інонаціональний текст

У своїй статті, присвяченій поетичній творчості О. Забужко, ми констатуємо: «У сучасному літературознавстві інтертекстуальність посідає чільне місце з огляду на широкий культурний діапазон. Інтертекстуальний дискурс існує в літературі з давніх часів. Міжтекстові зв'язки активно розвивали як фольклор, так і авторську літературу. Дослідниця М. Шаповал справедливо вважає, що «саме завдяки виявленню міжтекстових зв'язків художній текст є “конденсатором культурної пам'яті” (термін Ю. Лотмана), він здатний розкрити глибину для інтерпретації, подвоїти, а то й багатократно примножити кількість прочитань» [46, с. 10]. Відомо, що цитати, алюзії, ремінісценції, епіграфи тощо зорієнтовані передусім на освіченого читача. Саме таким чином можливий культурний «діалог» між автором і реципієнтом художнього твору» [17].

У попередньому підрозділі ми розглядали український літературний дискурс в поезії О. Забужко, однак заради справедливості варто сказати про те, що інонаціональний інтертекст у ліриці письменниці домінує.

«На особливу увагу заслуговує алюзія, що реалізується у тексті через згадку імен героїв художніх текстів, імен авторів, назв творів чи відомих сюжетів. Поетеса часто апелює до класиків світової та української літератури, наприклад, Вергілія («ArsPoetika»), Шекспіра («Початок демонології»),

«Монолог Офелії»), Гете («Опливає свіча, як душа, о мій Фаусте бідний...») <...> , а також до античної міфології («Сізіф», «Клітемнестра»)» [17].

Одними із найулюбленіших образів світової літератури для Забужко-поетеси є образ Офелії та Клітемнестри. Поетеса подає авторську інтерпретацію цих образів, почасти не тотожну традиційним поглядам.

Поетична інтерпретація шекспірівського образу Офелії характеризується оригінальністю, оскільки мисткиня поміщає культурний символічний код у координати екзистенціалізму та прийомів гри.

Досліджуючи інтертекстуальність лірики О. Забужко, ми зазначали: «Офелія – один із улюблених образів мисткині. У поезіях «Офелія і “мишоловка”», «Монолог Офелії», «Офелія – Гертруді» авторка вдається до стилізації, а подекуди й до пародії та іронії» [17].

Т. Динниченко вказує, що «стилізація сприймається як інструмент пародіювання» [21, с.133].

«Наприклад, через іронію О. Забужко передає трагедію і банальність життя жінки, втіленої в образі Офелії («Монолог Офелії»). Поетеса описує сцену «мишоловки», яку вважають одним із найважливіших епізодів, кульмінацією шекспірівського «Гамлета». Залежність долі людини від обставин, маніпуляцій, умов і законів суспільства, сімейних традицій підсилюють драматизм і трагізм образу Офелії» [17]. Спостерігаємо паратекстуальність у вигляді самоцитування в епіграфі до цієї поезії. Бо рядки епіграфа «Тільки хтось, може, поплеще з ложі, тільки хтось квіти на кін принесе...» взято з ще однієї поезії О. Забужко під назвою «Монолог Офелії».

Проблема любові і зради ретранслюється сучасною поетесою через зображення страждання коханої Гамлета від безвиході та небажання чи несміливість зробити правильний вибір. Внутрішню боротьбу героїні між почуттями та обов'язком передають окличні речення, інверсія» [17]. Банальність життя акторки, яка грає ніжну Офелію , вражає:

«У Гамлета лисина і черевце.

Офелія курить, сховавшись на хорах.

Дрижить сигарета у пальцях худих,

Де випнуті крупно каблучки суставів,

І, з ритму збиваючи видих і вдих,

Іде шкереберть та класична вистава» [23, с. 73].

Дуже влучними видаються нам зауваження дослідниці Н. Анісімової, яка вважає, що у цій поезії «метафізичним змістом наділена кожна фраза акторки, яка проживає свою роль як життєву долю і відчуває себе шекспірівською Офелією: “«Заміж за дурня? Уже була, / Ну а в черниці - не той темперамент...”<...>. Виходячи на сцену, акторка думає про свій зовнішній вигляд, а за кулісами вона намагається влаштувати особисте життя. Утім, жінка жадає не лише плотських утіх, але й самодостатніх стосунків із розумним і гідним партнером. Шекспірівська Офелія майже прийняла пропозицію Гамлета зачинитися у монастирі, тоді як лірична героїня О. Забужко категорично не приймає такого шляху розв’язання своїх протиріч» [2, с. 10].

Важко погодитися втім із думкою літературознавиці Л. Чередник, яка вважає, що в «житті акторки-Офелії стирається будь-яка межа між реальністю і сценічністю, а театр допомагає героїні пізнати своє внутрішнє “я”» [45, с. 53]. Навпаки, акторка уже давно перестала відчувати мистецтво, театр, проживати роль і перевтілюватись у своїх героїнь. Причиною цього став побут, який приземлює, люди, котрі дуже далекі від ідеалу. Тому сірість і банальність вийшли на рампу, а творчість акторку не цікавить.

Небажання так жити примушує жінку страждати, однак виходу вона не бачить. Як і Гамлет з Офелією, так і акторка, яка так і не вирвалася із пут банальщини, сірості і побутовізму, потрапляє в «мишоловку». Ми тут спостерігаємо гіпертекстуальність як один із видів взаємодії текстів, суть

якого полягає в пародіюванні або ж висміюванні один текст іншим. Більше імпонує думка дослідниці Н. Лебединцевої, яка вважає, що «вірш засвідчує кардинальний розрив театральної реальності й художньої дійсності твору («У Гамлета лисина і черевце. / Офелія курить, сховавшись на хорах») – акторська гра бачиться як нескінченне замкнене коло відчуження, що оголює штучність розігруваних на сцені емоцій через особистістну нереалізованість самих акторів» [31, с. 128].

У ході роботи над дослідженням, поданим у статті, ми констатували: «Гротескний образ Офелії змальовано у вірші «Офелія і “мишоловка”», де авторка вдається також до ігрової форми, коли шекспірівський претекст сприймається у деформованому вигляді. Поетесою переосмислюється образ чистої і незахищеної дівчини, яка гине у світі, наповненому брехнею, підлістю, жорстокістю і безнадією. О. Забужко подає інтерпретацію цього образу, надаючи драматизму ситуації.

Актриса, яка грає роль героїні трагедії В. Шекспіра «Гамлет», – повна протилежність романтичній Офелії, швидше її пародія. Спільна риса Офелії В. Шекспіра й О.Забужко – безвольність і усвідомлення приреченості. Антиподами дійових осіб всесвітньовідомої трагедії В. Шекспіра зображені Гамлет («лисина і черевце»), Клавдій, Привид. Прийом бурлеску підсилює пародійність «сучасної» Офелії, невідповідність ситуації на сцені і в буденному житті акторки-Офелії. Ліричний текст насичений символікою, має глибокий підтекст» [17].

У подібному ключі написаний і вірш «Монолог Офелії». Ми вважаємо, що О. Забужко подає *внутрішній* монолог актриси, що грає на сцені Офелію:

«Це текст не мій – це, як в танці повільнім,
Зміна фігур, і правил, і норм...
Той із нас двох був божевільним,
Хто вигдав другому цей Ельсінор –

Де з-за плеча хтось несхитно-тупо
 Нам нас підсовує, котрий раз» [23, с. 24].

Літературознавиця Н. Анісмова вказує, що «монолог-рефлексія засвідчує, що у свідомості героїні зміщуються реальний (особистісно-суб'єктивний) та театральний (умовно-ілюзорний) простори, що створює ефект світу задзеркалля, у якому панують принципи ірреального співжиття. Вплітання у текст монологу героїні слів-ремарок не лише посилює ефект очуження, але й викликає асоціації з рисами «театру-в-театрі» –Офелія одночасно виступає в кількох амплуа: жінки, акторки і персонажа трагедії В. Шекспіра» [2, с. 10]. Однак (як і в першому вірші про Офелію) образ акторки резонує з роллю, яку вона мусить втілити на сцені. Відбувається процес поступового відчуження, що посилює драматизм ситуації і психологічний стан жінки, яка розуміє абсурдність свого існування.

У поезії «Офелія – Гертруді» продовжує розгортатись драматичний вузол перипетій, пов'язаних із антиномією реальне життя – театр. Щоправда, акценти тут розставлені дещо в іншому ключі. Протистояння двох антагоністичних типів жінок втілюється в образах Офелії та Гертруди. Офелія описує тип жінки, здатної отримувати радощі життя, грати завчену роль, не перейматись за інших:

«<...>замість
 Блищати в софітах сльозами,
 Обтрусися – й вийдеш заміж:
 Не з горя, а просто так.
 Утрете (як і удруге)» [23, с. 148].

Емоційне тло забезпечується завдяки введенню у текст вірша окличних і питальних речень, вставних слів, пропуску слів, які легко зрозуміти. Ці засоби надають динамічності поезії.

«Вірш «Опливає свіча, як душа, о мій Фаусте бідний...» побудований у вигляді звернення до доктора Фауста:

«О мій Фаусте, вже Вам не склеїти жодного речення:

Випадає перо із руки – і кому тут гукнеш: «Одверни!»?

Цей-бо жевжик у чорнім плащі, що представивсь

як дух заперечення, –

Лиш сусідський аптекар, котрий помилився дверми.

Вас ошукано, Фаусте! Зілля, яке він готує, –

Тривіальне снодійне. Добраніч, мій докторе. Спіть...» [23, с.72].

У текст поезії органічно введено вислів із трагедії «Фауст» В. Гете «Спинися, мить! Прекрасною ти стала». Ця крилата фраза прочитується у рядках:

«Ах, які вони марні й кумедні, ці Ваші потуги,

Мов біляве дівчатко, летючу хвилину спинить!» [23, с.72].

Алюзія на відомий твір німецької літератури значно вияскравлює емоційне тло вірша О. Забужко, а претекст тут доволі впізнаваний» [17].

Міфологічний образ Клітемнестри виписаний поетесою психологічно переконливо і зримо. Ця поезія ввійшла до збірки «Автостоп». За сюжетом давньогрецького міфу, героїня вбиває свого чоловіка Агамемнона через те, що покохала іншого. О. Забужко подає власне бачення цього образу, наділяючи Клітемнестру гордістю та гедонічними рисами, а не «пасивного об'єкта кохання чоловіка» (Т. Гундорова). Думки жінки про чоловіка і роль його в її долі досить сміливі:

«Сходиш, освітлений сонцем зі спини, —

о богорівний!

(Що богорівніший, то ненавидніший, то притягальніш

ступа твоя сходами — кожен-бо крок в ній заважить

з рік Іліонський — ах ну ж бо, ну ближче, ну ближче...)» [24].

Ми вважаємо, що ліричні «тексти О. Забужко глибоко філософські, інтелектуальні та оригінальні. Поетеса часто вдається до використання епіграфів, які слугують медіатором між авторським текстом і претекстом. Відзначаємо значну частотність звернень до рядків із творів зарубіжних та українських митців слова, зокрема В. Шекспіра, <...> Ж.-П. Сартра, А. Камю, <...> та ін. Натомість звернення до усної народної творчості через епіграф спостерігається рідше» [17]. Паратекстуальність лірики письменниці, як уже зазначалось, передається через епіграф, рядки якого взяті з текстів світової літератури. Наприклад, вірш «Офелія – Гертруді» має два епіграфа, це рядки з шекспірівської трагедії «Гамлет»: «КОРОЛЬ:...не пий, Гертрудо!»; КОРОЛЕВА: Випий, дитино! Квіти квітці. (Розкидаючи квітки). Гадала я тебе за сина мати, Жадала я, моя прегарна доню, Сама собі квітчати шлюбне ліжко, А не труну» [23, с. 148]. Перший епіграф стосується Гертруди, а другий – Офелії. Відчуваються танатологічні мотиви, які домінують у трагедії Шекспіра, а натомість О. Забужко інтерпретує образ Гертруди по-своєму, залишаючи героїню жити.

Вірш «Сізіф» надруковано у поетичній збірці «Новий закон Архімеда» (2000). Авторка для епіграфа обирає рядки з твору А. Камю «Міф про Сізіфа», вказуючи, що цей вираз треба сприймати «замість епіграфа»: «Замість епіграфа: “Сізіф, безсилий і збунтований, знає сповна всю нікчемність людського приділу; саме про це він думає дорогою вниз. Ясність ума... забезпечує йому перемогу. Треба уявляти Сізіфа щасливим”» [23, с. 181]. Поетка прагне образ міфологічного героя наділити глибоким філософізмом, саме це дозволяє художньо реалізувати епіграф.

Вірш «Новий закон Архімеда» глибоко філософський і водночас містить морально-етичну проблематику. За епіграф служать слова, які приписують давньогрецькому вченому-мислителю Архімеду, та пояснення до цього виразу «Не руш моїх кіл» – так, за переказом, мовив занурений у

роздуми Архімед римському легіонерові, коли римське військо взяло Сіракузи. NB: коло для давніх греків – не тільки форма запису думки, а й символ цілоти та суверенности духовного життя взагалі» [24]. Фразу «Не руш моїх кіл» повторює і лірична героїня вірша, застосовуючи до власного життя. Тут використовуємо ще один вид інтертекстуальності – цитування.

«Таким чином, епіграфи до віршів О. Забужко не лише виступають своєрідним кодом до розшифрування підтексту, але й суттєво розширюють культурологічне тло поетичного тексту» [17].

Спостерігаємо також «традиційний» діалог текстів, тобто біблійну інтертекстуальність лірики О. Забужко. Серед біблійних образів звернемо увагу на образ Богородиці. Вірш «Ель Греко (Домінікос Теотокопулос). «Вознесіння Богородиці» трактує християнський закон покаєння, яке дає очищення. Ця поезія є екфразисом до відомої картини Ель Греко «Вознесіння Богородиці».

Прикметно, що у цьому поетичному тексті зустрічаємо образ попелястого янгола, котрий був присутній і у вірші «Задзеркалля: пані Мержинська». Образ Марії набирає містичних рис, відьомських рис. Причиною того є смерть її сина Ісуса. Незбагнений образ Марії, створений О. Забужко, порушує всі традиції і канони Страждання, відчай матері передаються через численні повтори, окличні і питальні речення – це монолог художника, який зображує Божу Матір. Низка риторичних питань увиразнюють муки творчості, розуміння митцем, що це його єдиний вибір:

«Що легше: хрест – чи вічне автодафе

В огні ненамальованих картин?» [23, с. 19].

Процес написання полотна зображується доволі натхненно: художнику вчуваються голоси, почуття самотності загострюється. О. Забужко вдається до подвійної інтертекстуальності, двоекратно повторюється фраза «О елі, елі,

лама савахтані!», що означає в перекладі ««Боже мій, Боже, нащо мене покинув!». Це останні слова, що вигукнув Ісус перед смертю.

Дослідниця В. Мислива приходить до висновку: «В своєму поетичному арсеналі О. Забужко використовує біблійні сюжети (про те, як було зраджено Христа, про Його страту, історія братовбивства Авеля Каїном, першої спокуси), жанр євангельської притчі, ідею знаходження «землі обітованої», тропи і приховані цитати зі Святого Письма, письменниця прагне розібратися у першооснові людського гріха, знайти божественні витoki творчості» [35, с. 270]. Відзначимо, що присутність у поетичних текстах О. Забужко біблійних імен і назв досить вагома, констатуємо помітну частотність старозавітних імен, наприклад, Бог (Господь, Спаситель), Авель, Ной, Ісус, Марія, Каїн, Петро та інші.

«Інтертекстуальність лірики О. Забужко показує глибину мислення авторки, розширює контекст, дає додаткову можливість читачеві інтерпретувати художній текст, підсилює філософське звучання творів» [17].

ВИСНОВКИ

Вісімдесятники заявили про себе в переломний період, коли ще тільки почали формуватися культурологічні орієнтири сучасного українського мистецтва. Як ми знаємо, поява модернізму якраз і спричинена вагомими зрушеннями у суспільстві.

У ході дослідження ми прийшли до таких висновків:

Нами було вивчено та проаналізовано стан мистецьких досягнень української літератури періоду пізнього модернізму та постмодернізму, зосереджено увагу на творчий внесок вісімдесятників у літературний процес кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Проблема українського модернізму має ще багато перспектив у вивченні літературознавцями. Зокрема, до неї зверталися такі відомі науковці, як В. Агеєва, Т. Гундорова, М. Моклиця, Д. Наливайко, С. Павличко, Я. Поліщук та інші. Одним із найґрунтовніших досліджень українського літературного модерну є монографія С. Павличко «Дискурс модернізму в українській літературі» (1997), пізніше з'явиться наукова робота В. Агеєвої «Апологія модерну: обрис ХХ віку» (2011).

До пізнього модернізму можемо віднести поетичну творчість О. Забужко-вісімдесятниці. Творчість Оксани Забужко осмислюється літературознавцями, зокрема це В. Агеєва, Н. Анісімова, Л. Брега, Т. Гундорова, Н. Зборовська, О. Карабьова, В. Мислива, Л. Таран, Т. Качак, Я. Поліщук, О. Філоненко та ін., однак увага названих науковців прикута передусім до прози та есеїстики письменниці.

Поетичну творчість О. Забужко літературознавці розглядали в об'ємі вісімдесятників, оскільки вона належить до цієї генерації поетів. Серед вагомих наукових робіт варто назвати докторську дисертацію Н. Анісімової «Поезія покоління 80-х років ХХ ст. у системі пізнього українського

модернізму», де подається характеристика пізнього модернізму в Україні, аналізується поезія вісімдесятників Ю. Андруховича, І. Римарука, О. Забужко, І. Малковича та ін. Отже, ми охарактеризували ступінь вивчення літературною критикою лірики Оксани Забужко, довівши, що обрана рами тема наукового дослідження актуальна.

При з'ясуванні специфіки лірики поетеси та описанні моделі культурологічного коду її поезії ми звернулись до українського та інонаціонального інтертексту.

Український літературний дискурс в поезії О. Забужко репрезентовано ремінісценціями, цитатами, алюзіями, епіграфами з відомих творів української літератури та фольклору. Це суттєво розширює смислове поле лірики сучасної поетеси, оскільки залучаються до осмислення додаткові коди, що дає змогу виразити сказане авторкою.

Український літературний дискурс в поезії О. Забужко фокусується передусім на творах і постаті Лесі Українки.

На прикладах ми довели цю тезу, проаналізувавши «альтернативний сценарій» життя Лесі Українки у вірші «Задзеркалля: пані Мержинська». Авторка одночасно розгортаються два світи-антиподи, один із яких – видимий – це життя пані Мержинської, а також антисвіт. Видимий, «реальний» світ складається з буднів заміжньої жінки, обмеженої у своїх бажаннях і позбавлений творчості. А антисвіт – це невикористана можливість стати мисткинею слова. Алюзія на драматичну поему Лесі Українки «Одержима» виконує експресивну функцію та додає драматизму до образної характеристики пані Мержинської, активно артикулюється екзистенційний мотив самотності на рівні підтексту. Оксюморон, окличні речення, енжамбеман, вжиті поетесою у тексті вірша, вияскравлюють сказане, надають вислову експресії та виразності. Отже, О. Забужко пристрасно і з деяким драматизмом пише про призначення митця, про роль його таланту.

Також нами проаналізовано лірику О. Забужко, осмислено міжтекстові зв'язки на інтертекстуальному, паратекстуальному, а р та гіпертекстуальному рівнях.

Паратекстуальність, характерною ознакою якої є діалог на рівні епіграфів, заголовків творів або післямови, художньо реалізована О. Забужко рядками з текстів Тараса Шевченка, Лесі Українки, Павла Тичини, Олега Ольжича, Богдана-Ігоря Антонича, Миколи Вінграновського, а також із фольклору. До аналізу було залучено поезії «Пам'яті “проклятих поетів”», «Це не ваша печаль», цикл «ArsPoetica», «Зворотня адреса, або Поема проводу», «Автостоп. Молитва кінця часів» та інші.

У ході роботи ми прийшли до висновку, що інонаціональний інтертекст у ліриці письменниці домінує. Поетеса часто апелює до класиків світової та української літератури, наприклад, Вергілія («ArsPoetika»), Шекспіра («Початок демонології», «Монолог Офелії»), Гете («Опливає свіча, як душа, о мій Фаусте бідний...»), а також до античної та біблійної міфології («Сізіф», «Клітемнестра»)

Одними із найулюбленіших образів світової літератури для Забужко-поетеси є образ Офелії та Клітемнестри. Поетична інтерпретація шекспірівського образу Офелії характеризується оригінальністю, оскільки мисткиня поміщає культурний символічний код у координати екзистенціалізму та прийомів гри.

У віршах «Монолог Офелії», «Офелія і “мишоловка”» образ ліричної героїні-акторки резонує з роллю, яку вона мусить втілити на сцені. Відбувається процес поступового відчуження, що посилює драматизм ситуації і психологічний стан жінки, яка розуміє абсурдність свого існування. Протистояння двох антагоністичних типів жінок втілюється в образах Офелії та Гертруди. Емоційне тло забезпечується завдяки введенню у текст

вірша окличних і питальних речень, вставних слів, пропуску слів, які легко зрозуміти. Ці засоби надають експресії та динамічності поезії.

Інтертекстуальний дискурс поезії «Опливає свіча, як душа, о мій Фаусте бідний...» художньо реалізовується через алюзію, цитату (вживання крилатого вислову «Спинися, мить! Прекрасною ти стала»).

Доведено, що присутність у поетичних текстах О. Забужко біблійних імен і назв досить вагома, констатуємо помітну частотність старозавітних імен, наприклад, Бог (Господь, Спаситель), Авель, Ной, Ісус, Марія, Каїн, Петро та ін. Особливу увагу було звернено увагу на образ Богородиці. Вірш «Ель Греко (ДомінікосГеотокопулос). «Вознесіння Богородиці» трактує християнський закон покаяння, яке дає очищення. Ця поезія є екфразисом до відомої картини Ель Греко «Вознесіння Богородиці».

Світ культури в модерній ліриці О. Забужко ми розглядали у ракурсі інтертекстуальності лірики О. Забужко, що показує глибину мислення авторки, розширює контекст, дає додаткову можливість читачеві інтерпретувати художній текст, підсилює філософське звучання творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва В. Апологія модерну: обрис ХХ віку: статті та есеї. Київ: Грані-Т, 2011. 408 с.
2. Анісімова Н. «...Все іще можна зіграти інакше...»: театралізований «світнавиворіт» у поезії Оксани Забужко. *Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського*. Серія: Філологічні науки. 2014. Вип. 4.14. С. 7-12.
3. Анісімова Н. Естетична платформа пізнього поетичного модернізму: порівняльно-типологічний аспект. *Філологічні семінари. Художні стилі, течії, напрями: історико-теоретичний аспект*. 2011. Вип. 15. С.33-40. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/fs/fs_2011_15.pdf (дата звернення: 08.04 2020).
4. Анісімова Н. Історія як «мистецтво грати в шахи» в ліриці Оксани Забужко. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2014. № 2. С. 6-16.
5. Анісімова Н. Пізній поетичний модернізм як естетичний феномен. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Філологічні науки. 2014. Випуск 1. С. 74-81. URL: <https://studfile.net/preview/8119126/> (дата звернення: 09.06 2020).
6. Анісімова Н. «Присутність реальності, якої немає...»: моделювання театралізованої дійсності у поетичному дискурсі генерації 80-х рр. ХХ ст. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2014. Вип. III. С. 284-296.
7. Анісімова Н. Світоглядній й естетичні засади поетичних поколінь 60–80-х років ХХ століття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2015. Випуск VIII. С. 83-90. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2015_8_13 (дата звернення: 18.06.2020).

8. Біла А. Український літературний авангард : пошуки, стильові напрямки. Київ: Смолоскип, 2006. 464 с.
9. Біберова Г. Месниця? Зрадниця? Феміністка? Міф про Клітемнестру в поезії Оксани Забужко. *Слово і час*. 2006. № 6. С. 53-63.
10. Бондар-Терещенко І. Постмодерн: геопоетика, психологія, влада. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 144 с.
11. Борисюк І. Міф творення в поезії Оксани Забужко. *Мандрівець*. 2015. № 1. С. 57-61. URL: <http://ua.z-pdf.ru/7kulturologiya/731960-2-udk-821161209-78-irina-borisyuk-mif-tvorenniya-poezii-oksani-zabuzhko-stattyu-prisvyacheno-analizu-mifu-tvorenniya-takozh-kon.php>(дата звернення: 21.05.2020).
12. Великодна Г. Образ дзеркала і його хромотопічні інваріанти у ліриці Оксани Забужко. *Науковий вісник Миколаївського державного університету*: зб. наук. праць. Сер.: Філологічні науки. 2009. Вип. 22. С. 30-36.
13. Великодна Г. Особливості ліричного хронотопу в поетичній творчості Оксани Забужко. *Літературознавчі обрії*: праці молодих учених. 2009. Вип. 15. С. 191-195.
14. Великодна Г. Своєрідність хромотопічної образності у збірці «Автостоп» Оксани Забужко. *Історико-літературний журнал*. 2007. Вип. 14. С. 267-275. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/1785>(дата звернення: 02.10.2020).
15. Вісич О. Поезія Оксани Забужко «Задзеркалля»: пані Мержинська»: драматизація мататексту. *Волинь філологічна: текст і контекст. Універсум Лесі Українки*: зб. наук. праць. Вип. 22. 2016. С. 391-399.

URL:

<https://volyntext.vnu.edu.ua/index.php/volyntext/article/view/710/689>(дата звернення: 17.11.2019).

16. Вісімдесятники: Антологія нової української поезії / упоряд. І. Римарук. Едмонтон: Видавництво Канадського інституту українських студій, Альбертський університет. 1990. 205 с.
17. Голік С. Інтертекстуальність поезії Оксани Забужко. *Магістерські студії. Альманах*. Вип. 20. Херсон: ХДУ, 2020. С.
18. Гундорова Т. Кітч і Література. Травестії. Київ: Факт, 2008. 284 с.
19. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. Київ: Критика, 2013. 344 с.
20. Денисова Т. Феномен постмодернізму: контури й орієнтири. *Слово і час*. 1995. № 2. С. 18–31.
21. Динниченко Т. Типологія форм інтертекстуальності у французькій модерністській прозі (на матеріалі творів Андре Жіда): дис. ... канд. філолог. наук: 10.01.06 – теорія літератури. Київ, 2016. 210 с.
22. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський: ФОП. Гаврищенко В. М. 2015. 912 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kotsur_Viktor/Entsyklopedychnyi_slovnyk_sy_mvoliv_kultury_Ukrainy.pdf? (дата звернення: 04.11.2019).
23. Забужко О. Вірші: 1980-2013. Київ, КОМОРА. 2013. 304 с.
24. Забужко О. Зі збірки «Друга спроба» (2005, «Факт», Київ). URL: <http://poetyka.uazone.net/zabuzhko/> (дата звернення: 08.03.2020).
25. Задорожна О. Україна та жінка як ключові образи художньо-інтелектуальної реальності Оксани Забужко-постмодерніста: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 – українська література. Київ, 2013. 18 с.

- 26.Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури. Київ: Академвидав, 2006. 504 с.
- 27.Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство. Київ: Академвидав, 2003. 392 с.
- 28.Зборовська Н. «Наша Пані» Леся Українка у тлумаченні Оксани Забужко (інтелектуальні парадокси культурного фемінізму). *Слово і час*. 2007. № 9. С. 69-73.
- 29.Калинюшко О. Homo faber як homoviator: модерна та постмодерна візії (на матеріалі лірики Лесі Українки та Оксани Забужко). *Волинь філологічна: текст і контекст. Універсум Лесі Українки: зб. наук. праць*. Вип. 22. 2016. С. 399-409. URL: <https://volyntext.vnu.edu.ua/index.php/volyntext/article/view/711/690>(дата звернення: 17.11.2019).
- 30.Лаврик Д. Біблеїзми як засіб вираження материнського й батьківського коду (на матеріалі художніх творів Т. Г. Шевченка, О. С. Забужко, О. С. Пушкіна). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2014. № 11. Том 1. С. 34-37.
- 31.Лебединцева Н. Офелія як контекст: коло «вічного вигнання» у поетичній інтерпретації О. Забужко. *Ренесансні студії*. 2016. Вип. 25/26. С. 119-132. URL: <http://rs-journal.kpu.zp.ua/archive/25-26-2016/10.pdf>. (дата звернення: 16.03.2020).
- 32.Літературно-джазові імпровізації: інтермедіальні студії / за ред. Світлани Маценки. Львів: Видавництво «Срібне слово», 2019. 396 с.
- 33.Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт-укл. Ю.Ковалів. Київ: Академія, 2007. Т. 2. 624 с.
- 34.Масенко Л. «Код Лесі Українки» в художньому дискурсі Оксани Забужко. *Київські полоністичні студії*. 2012. Т. XIX. С. 187-191.

35. Мислива В. Біблійні алюзії у творчості Оксани Забужко. *Літературознавчі студії. Праці молодих учених*. 2014. С. 266-271.
36. Мислива В. Паратекстуальні елементи у творчості Оксани Забужко. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/6915/1/Вікторія%20Мислива.PDF> (дата звернення: 04.11.2019).
37. Мислива В. Шевченківські алюзії у творчості Оксани Забужко. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/37418/13-Myslyva.pdf?sequence=1> (дата звернення: 04.11.2019).
38. Найдан М. Від Гоголя до Андруховича: літературознавчі есеї. Львів: ЛА «Піраміда», 2017. 224 с.
39. Наливайко Д. Про співвідношення «декадансу», «модернізму», «авангардизму». *Слово і час*. 1997. С. 44-48.
40. Павлишин М. Українська культура з погляду постмодернізму. *Сучасність*. 1993. № 12. С. 55-62.
41. Поліщук Я. Література як геокультурний проект. Київ: Академвидав, 2008. 304 с.
42. Тарасова Н., Люлька В. «Жіночність» як один із провідних концептів у поезії О. Забужко. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fil_Nauk_2014_17_7 (дата звернення: 21.09.2020).
43. Ушкалов Л. Дзеркала Оксани Забужко. URL: <http://www.bookland.com/download/8/83/83278/sample.pdf>. (дата звернення: 19.02.2020).
44. Христо В. Український постмодернізм в оцінці критики. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Філологічні науки. 2014. Випуск 4 (14). С. 189-193.
45. Чередник Л. Трансформація образу Офелії у поезії Оксани Забужко. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Філологія.

2016. Вип. 14. С. 51-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_2016_14_9.
(дата звернення: 19.09.2020).

46. Шаповал М. Інтертекстуальність: історія, теорія, поетика: навч. посібник. Київ, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2013. 167 с.
47. Шаф О. Культурна героїня Оксани Забужко: українсько-європейські перехрестя. URL:
<http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/37375/1/Шаф.doc>. (дата звернення: 17.09.2020).
48. Шаф О. Леся Українка – Оксана Забужко: до проблеми творчої комунікації. *Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови*. 2012. Вип. 20 (2). С. 243-249. URL:
[http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_in_mov_2012_20\(2\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_in_mov_2012_20(2)_34). (дата звернення: 12.09.2020).
49. Яцків Р. Імена Бога та біблійних персонажів у поетичному дискурсі Оксани Забужко. URL:
<http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8426/1/Yatskiv.pdf>.
(дата звернення: 11.12.2019).